

ДРАМСКА
БАШТИНА

Тодор Пинтеровић

ЈУРМУСА
И
ФАТИМА

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Ку
на
Ср

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

Издавач

Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Одговорни уредник

Миодраг Ђукић, директор

Главни уредник

др Зоран Т. Јовановић

Уредник и приређивач

Душан Ч. Јовановић

Ликовно-техничко решење

Ново Чогурић

Штампа

„Србоштампа“, Добрачина 6—8, Београд

Тиранж: 500 примерана

Тодор Пинтеровић

ЈУРМУСА И ФАТИМА

Историјска позоришна игра
у четири чина и девет слика
с' певањем

По приповеци Милана Ђ. Милићевића
„Јурмуса и Фатима”

Београд, 1996.

Л и ц а:

КНЕЗ МИЛОШ
АЛЕКСА ДАВИДОВИЋ
ПОП МАРКО

ЈАЋИМ ГОЈКОВИЋ
СТОЈАН ГОЈКОВИЋ
ЈОВАНЧА
МИЛИСАВ

БРАЉИНАЦ
СТОЈАН ЈОВАНОВИЋ
КИСЕЛИЦА
МИЛЕТА КАРАБАШ
МИЛУНКО ЧАНКОЛИЗА
ХУСЕЈИН, паша везир Београдски
ЦАРСКИ КОМЕСАР

ОСМАН ФРЕНЧЕВИЋ
СЕЛИМ ФРЕНЧЕВИЋ

МУРАТ БЕГ
МУСТАФА БЕЛИ
СМАИЛ АГА
МЕХМЕД АЛИЈА
ИБИША
СУЉА
ПЕТРИЈА, мати браће Гојковића
СМИЉАНА, жена Јаћимова
МАГДАЛЕНА, жена Стојанова
МАРИЈА
МИЛАНА
НАФИСА
ЕСМА
ЗЕЛИДА
АКИЛА

МИЛАН Ђ. МИЛИЋЕВИЋ
(1831 – 1908)

I ЧИН

I Слика

I ПОЈАВА

СЛАВА И ПРОШЕВИНА

Воћњак пред кућом браће Гојковића. Постављена дугачка софра. На сред софре: колач, панајија, запаљена воштаница, нож и чаша вина.

Јованча, Милисав, Јаћим, Стојан, Браљинац, Киселица, седе за софром, у прочељу остављено место за Попа Марка и Карабаша; Петрија, Смиљана, Магдалена, Марија и Милана дворе госте; два певача и две певачице стоје с једне и друге стране софре; збор осталих певача и певачица стоји у полукругу код прочеља.

ЈАЋИМ

Дела, децо, послужите госте! *(Весело гостима)* Бог нам је дао данас два весеља. Данас нам је наше крсно име: свети Тома. Уз то још наша деца Марија и Милана испрошене су и примиле обележје од својих ђувегија Јованчета и Милосава. Оне обележје, а наша кућа нове пријатеље.

СВИ ГОСТИ

Срећно им било!

ЈАЋИМ

(Марији и Милани)

Хајде, точите вина! Служите госте. Пазите да нам чаше не чекају празне. *(Оне точе вино)*

БРАЉИНАЦ

Полако море, Јаћиме! Не хитај тако! Можемо се брзо уморити.

КИСЕЛИЦА

Полако те! Све треба из тиха, и понајлак! Нико нас не гони.

БРАЉИНАЦ

(жалећи се)

Већ ако домаћин оће, да се час пре разиђемо.

ПЕТРИЈА

Бог с' тобом, Браљинче! Куд те носи памет!

ЈАЋИМ

Не дај боже! Како би ја тако што и помислио?

БРАЉИНАЦ

Ене! Ти не знаш за шалу! *(Весело)* Та знам ја, човече, да ми можемо седети овде и веселити се у овом братском дому, док је нама воља.

КИСЕЛИЦА

Полако те! Све из тиха и понајлак.

БРАЉИНАЦ

(узима чашу)

Помози боже! У име божије састали се код тебе, брате домаћине! Бог ти даровао шеницу до шенице, житницу до житнице. Мало тенао, а пуно стекао; а што стекао све узео и попио с кумовима и пријатељима, у својој кући за софром седећи, а милога бога молећи!

Красио господ Бог твој дом плодио ти се у земљи плод, стадо ти се ширило, од неба ти росило, те ти добро и лепо родило; на гумну ти много у нући споро и берићетно, а од бога благословено. Увек частио, Бога славио, увек точио, а никад не источио! Куд год ходио срећу свуд находио, и твом дому доносио.

СВИ

Амин, да Бог да!

БРАЉИНАЦ

Здрав буди брате домаћине.

ЈАЋИМ

Од Бога ти здравље!

НИСЕЛИЦА

Полако те! .. Све из тиха и понајлак! Колико на овој чаши шара, толико ти, брате домаћине, дао бог синова и снаха, да се њима дичим као море дубином, као небо висином, као поље ширином, као лисица мудрином, као зец брзином. Јест ја... Полако те! (*Одахне*) Све из тиха и понајлак! .. Бог те сачувао Турчина зулумћара и крива кантара, попузљива места, подругљива госта, продрте вреће и зле среће! Спасај ми се! (*Пије*)

ЈАЋИМ

На спасеније!

II ПОЈАВА

Поп Марко, Карабаш и пређашњи. Поп с требником и петрахијом под пазухом, застане мало па у шали:

ПОП МАРКО

А, домаћине, нећемо тако. Гле ти његова посла, засе-ли па пију, а свог се попа и не сећају!

ЈАЋИМ
(устане)

Опрости попе, и благослови! Ти мало задоцнио, а гости ти поранили — па шта ћу! Кано се не бих тебе сетио? Седи, оче! Седи Карабашу!... Та слао сам већ и твојој и карабашој кући да вас зовем; али се нисте десили код куће. *(Поп Марко седне у горње чело)*

КАРАБАШ
(седајући до Попа)

Е шта ћеш нам, брате, Јаћиме! Свечарна данас доста, па све наши добри пријатељи. Ја опет пристао уз попу, као котлић о водици, па сврни онамо, наврати се оном; негде пијни, негде прискочи... И ето задоцнисмо. Ко велимо добром домаћину мили смо гости у свако доба. Је ли тако оче Марко?

ПОП МАРКО

Тако је Карабашу!.. Али сад смо ту нек се домаћин добро држи! Бог му је дао данас два весеља. То не бива сваки дан!

КАРАБАШ

А јест, Бога ми! Отојич нам казаше код Огњенове куће. Испросиле се Милана и Марија. Нека им је срећно!

ПОП МАРКО

И од Бога благословено!

СВИ

Амин, да Бог да!

ПОП МАРКО

Хајде ви испрошенице точите вино! *(Милана и Марија наточе из чаше)* Красне девојке! *(Јованчету и Миласаву)* Имали сте се, вала и рашта потрудити на оволики пут. А неће се богме ни оне понајати. *(Јаћиму)* Нашле су заиста ваљане и честите момке! *(Диге чашу)* Срећно ти весеље! За здравље твојих нових пријатеља *(девојкама)* а ваших заручника! Здрав ми буди домаћине! *(Испије)*

ЈАЋИМ

Од Бога ти здравље!

ПОП МАРКО

(Јованчету и Милисаву)

А јесте ли се договорили — над ће бити свадба?

МИЛИСАВ

Па ми смо ради оче Марко, што пре, само...

КИСЕЛИЦА

Полакоте!

ЈОВАНЧЕ

Мораћемо причекати, док се не види шта ће бити и како ћемо изаћи на крај с' овим Турцима.

ПОП МАРКО

Шта ће бити? Иселиће се Марко, па свршена посла. Царска комисија долазила је још лане те омеђила међу.

МИЛИСАВ

Јест, оче Марко, али се Турци чине томе невешти.

КИСЕЛИЦА

Све они истиха и понајлак!

ПОП МАРКО

Ако се сасвим учине невешти, ми ћемо их силом истерати!

ПЕТРИЈА

Мучно, мој попо! Стари наши остарели и онемоћали, млађи се људи одвикли боја; богати неће, а сиромаси не могу, па за Турке — жива згода!

КАРАБАШ

Ама доћи ће, стрина, крај и тој њиховој живој згоди! Скочиће Бога ми и богат и сиромас, и старац и младић, па чак и ви жене! *(Сви се смеју)*

ПОП МАРКО

Ти се смејеш Петрија; али упамти добро шта рече Карабаш! Видећеш да ће тако бити. О Јованској цичи не

може никаква сила истерати ни једног листића ни једног пупољка у гори, али кад пунке пролеће — не може никаква сила уставити гору да не листа, ни траву да се не зелени. Тако је то и с' народом.

МАГДАЛЕНА

И ја мислим да није далеко време кад ће се морати Турци селити из Србије. Ено, на сабору код светог Романа, чули сте оног суманутог Лазара, шта је све изговорио.

СМИЉАНА

Како да нисмо чули. Све ми се чини да његове речи нешто значе.

ПЕТРИЈА

А шта значе? Сулуда па сулудасто и говори.

ЈАЋИМ

Бог с' тобом Петрија, како сулудасто! Требала си мало боље отворити уши, па би боље чула.

СТОЈАН

Ја непрестано премишљам о томе што је Лазар говорио, па ми се све чини да је хтео нешто паметно напати, па увио, увио да га случајно не заокупе.

БРАЉИНАЦ

Па не треба да се толико мучимо и погађамо речи сулудог Лазара. Ето, хвала Богу, оца Марна, па ће нам он помоћи.

ПОП МАРКО

Па баш да вам кажем, како моја памет носи. Али најпре оћу да кажем о јадном Лазару и његовој судбини. Сви га се добро сећате, кад беше момак, кад се оно ожени. Леп, здрав и разборит. Оженио се красном и честитом девојком, с' којом је живео, што нажу као голуб и голубица, али проклети Турци, не дадоше им да дуго тако пониве. Отеше му жену а он сиромаш, тужан и јадан за њом, поремети памећу. А 'оће ли му се још кад вратити, сам једини бог зна. Да ли је још жив, нико не зна.

Нека сваког милостиви Бог од тог сачува. А што не питате нашто слуте Лазарове речи, то је тешко погодити. Тек над и ови суманути, с којих сунце греје, почну да злогучу, увек нешто и наслуте.

НИСЕЛИЦА
(*двоумећи се*)

Ех, поланоте... да како, зар и Лазар, оче, одиста може што наслутити.

ПОП МАРКО

Зашто да не може. Какву слутњу у народу, а може ако Бог да, и какво добро по сиротињу.

ЈАЋИМ

Мучно. Размирица догрдела народу; неће нико да се бије. Сви кажу: зар нам је мало крви? Шта још хоћете? Да раздражимо Турне те да нас сасвим раселе из ове земље?

ПОП МАРКО

Мој, Јаћиме, муне беше доста, и још ће је бити, јер без муне не уради се ни мали посао, а камо ли ослобођење једног народа. Али кад прекипи трпљење, онда људи зажмуре и сукну као страшљиви.

ЈОВАНЧА

И зажмуриће и сукнути, као што рече отац Марко. Небројено сам вам пута говорио а и сад вам кажем, да Кнез Милош ради на томе да се и ови још неослобођени крајеви ослободе од Турака. Он само чека, да Турци испуне вољу Султанову па да се сами иселе из Србије. Не учине ли онда ће он прву згоду употребити и дићи се на Турне. Ви у овом крају треба да мотрите на Турне, па чим учине прво зло, било да убију, или осрамоте какво чељаде, то нека вам је знан да треба устати на Турне. Кнез Милош рекао ми је да вам кажем да се што чешће састајете на договору код нашег оца Марна, оно што будете чули од оца Марна јављајте и осталима, и онда ће за врло кратко време народ овога краја знати на чему се ради. У овом народном послу, ваља да смо сви опрез-

ни, да се народ поверава само онима, за које поуздано зна да нису проливена језика. А највише чувајмо се оног неваљалог Милунка Чаннолизе, јер ће све, што год дозна и чује, јавити Турцима.

МИЛИСАВ

Над већ буде ствар толико сазрела, Турци учине на-кво зло у земљи, онда треба да се у што већем броју кришом сакупимо, само нам ваља изабрати место прекривено. Ту да се договоримо и закунемо на устанак.

ПОП МАРКО

Састанак треба да буде што пре. Згодне прилике неће на нас чекати, дођу над им се и не надам. Како би било о Ђурђеву дану код порушене цркве Светог Петра? А можемо се састати и пре Ђурђева, ако Турци нападну на било које село. У том случају нека сељаци нападнутог села зађу на све стране те народу јаве да иду на састанак; а један од њих одма да потегне на врх оне стене изнад порушене цркве Светог Петра и да наложи ватру. Чим то народ опази, знаће шта је. Пристајете ли да буде као што вам рекох.

СВИ

Пристајемо!

ЈАЋИМ

А сад гости моји, поред народне ствари, не треба да заборавимо ни на мог Светог Тому, којег мој дом слави. Молим те оче Марко, све је готово; можемо у име Бога пресећи колач.

ПОП МАРКО

Па да одпочнемо. *(Дође до стола с' Јаћимом натанне епитрахил о врат, па онда почне гласно, на столу је колач у калајмији нож и чаша вина свећа воштаница упалена:)* Благословен Бог наш всегда њине и присно и вавеки веков.

ХОР

Амин. *(Кад Хор одпева амин одма почне Хор и тропар Св. Томи:)* Апостоле, свети Томо, моли милостивог Бога прегрешениј остављеније подажд душем нашим.

ПОП МАРКО

(Узима колач у леву руку а десном га благосиља говорећи:) Ва име оца и сина и светога духа, амин. У славу и част Светог апостола Томе за здравље и срећу домаћина и његове чељади. *(Кад ово изговори изреже колач одоздо унакрст, кад га пререже, сипа вино три пут на сред колаче и опет каже)* Ва име оца и сина и светога духа, амин. *(После овога говори)* Колач резали Бога молим, и Бог вам свуда и на сваком месту помагао. *(Обрће колач с Јаћимом и Хор пева)*

ХОР

(Пева)

Исаије ликуј, дева име вачревје и роди сина Емануила бога же и человјена, восток име јему, јегоже величајште, деву ублажајели. Христос посредује нас. *(Пружи колач Јаћиму)*

ЈАЋИМ

(пољуби колач)

Јест и будет.

ПОП

(пољуби колач)

Христос по сред је нас.

ЈАЋИМ

(љуби)

Јест и будет.

ПОП

(опет пољуби)

Христос посредује нас.

ЈАЋИМ

(љуби опет)

Јест и будет.

ПОП

(Узме колач од Јаћима и држи га у вис говорећи) У здравље за много година славу славио овај дом, и бог му помагао.

ЈАЋИМ

Амин, Боже дај. А сад оче Марко, да прихватимо чаше и да пијемо у здравље. Да напијемо ову чашу на-

шим зетовима, који испросише нашу децу. Јованче Милану, а Милисав Марију и дадоше им обележје нашег новог пријатељства. Желим да их прати срећа на сваком њиховом кораку и да им никад ништа не загорча њихов живот живели. *(Испија чашу)*

СВИ

Живели! *(Испију)*

ЈАЋИМ

Дела точите децо. *(Милана и Марија точе свима)* А ову другу чашу напијам у здравље мојих гостију, који су се сакупили у нашем дому, да прославе с' нама заједно данашњу славу нашу. Нена би дао милостиви бог да се и догодине састанемо на овај данашњи дан на овоме истоме месту свечаније, али нао слободни Срби под српским господаром Кнезом Милошем. *(Испије)*

СВИ

Да Бог да. *(Испијају чаше)*

ПОП МАРКО

Хвала домаћине, на здравици коју си сада напио. Ево хоћу и ја да наздравим здравицу народу нашем у оним крајевима српства, над којим још господаре Турци; народу који жељно чека да се ослободи и да се са својом браћом у Србији сједини. Докле Србин слави своју славу и чува своје лепе обичаје дотле ће и њега Бог чувати, и неће дати да никоме, па ни Турцима робује. У славу Божју, у славу нашег ослобођења, у славу слободнога српства. *(Испије)*

СВИ

Да Бог да. *(Испију чаше)*

ХОР

Ко подине славу божју
На данашњи дан
Помогла му слава божја
И данашњи дан.

ПОП МАРКО

Амин!

(ЗАВЕСА ПАДА)

II С л и к а

III ПОЈАВА

БРАЋА ФРЕНЧЕВИЋИ

Соба представља одабрану турску кафану; кад се завеса дигне, седе Осман и Селим Френчевићи: Мехмед, Алија, Ибиша и Мурат бег. Пију каву и пуше на нагриле.

ОСМАН

Вере ти Мехмеде, попевај нам мало. Давно те нијесмо чули, а баш сам се зорли зажелео твоје пјеваније.

МЕХМЕД

Али Османе, мучио сам ти данас, па се бојим да ми се не подсмевате. Нешто ми грло орапавило, па се бојим да ће и пјесма бити храпава.

ОСМАН

Не дуљи ланрдије; зар си, чоче једном пред нама пјевао! Пјевај вјере ти! Да знам као ти, Мухамеда ми, не бих се толико дао молити као ти.

СЕЛИМ

Почни дина ти, Мехмеде, сви ћемо припјевати.

МЕХМЕД

Па баш над сте навалили да и пјевам. Али и ви други да ми помањете, да се не осрамотим.

МЕХМЕД И СЕЛИМ

(певају)

Кад ја пођох на бел бахчу н ружама,
Оф аман аман у бел бахчу н ружама,

И поведох бело јагње за собом,
Све девојке на напији стојаше,
Моје драго на демирли пенџери,
У руци јој од биљура маштрафа.

ОСМАН

А што си ти Ибиша данас тано помучан?

ИБИША

Премишљам, шта ће бити ако се узморамо селити из
Србије!

ОСМАН

Да се селимо? А зашто?

ИБИША

Ванат му је. Зар си заборавио, чоче, да су и султа-
нови људи још ономане пронијели удут, донкле је турско,
донкле српско.

СЕЛИМ

Е чудна ми посла што су удут обиљежили. Зар ти ми-
слиш, Ибиша, над су границе обиљежене, да се ми Тур-
ци морамо одма и иселити. Јон вала. Све је то, море
баш посла! Још ће дуго вријеме Турци љубити ђауриских
ђевојана и јести рајина меда и масла.

IV ПОЈАВА

Мустафа Бели и пређашњи

МУСТАФА

Сабахаирлала! Ама Турци, ви овђе сједите тутунише-
те и наву срчете, а ни бриге вам шта се ради по оним
тамо ђаурским крајевима.

ОСМАН

А шта се ради?

МУСТАФА

Ево шта. Ту скоро вратих се из Видина, проша сам кроз Зајечар, Тимочну пољану, свратих у Мозгово, па вјере ми једва сам главе изнио. Да не бијаше Турана, који ме прикрише, не би јако могли чути од мене, шта сам се свега наслушао.

ОСМАН

А шта си се ти наслушао? Казуј Мустафа?

МУСТАФА

Причаху ми Турци, што у оним крајевима живе, да се раја нешто узрујала; веле да неће да ради турсне земље и непрестано виче да је било доста турског зулума. Говори на сва уста, да неће дуго трајати па ће се сјединити са Шумадијом; да ће све Турне проћерати из земље, и то је најглавније, коџа Милош биће господар над целом Србијом.

МЕХМЕД

И биће тако, јер Турци посташе мекушци, немају више оне одважности што је имађаху наши стари. Ја сам увек говорио, не треба штеђети, него што већма гњечити, али бадава, кад нико Мехмеда не слуша. Мора да су Турци заборавили нашу стару пословицу: без тврда забитлука царство се не држи!

МУСТАФА

Кад бијах у Мозгову, ето ти предаме онај Милунно Чанколиза. Ви га већ знате. Приповједаше ми како хоће Срби да устану на Турке, и како ће им коџа Милош помоћи. Говораху ми за неканва суманута Лазара, што говори народу, да је већ близу крај господству турскоме; да ће се Турци, листом изселити из Србије!

ИБИША

Аџаит! Аџаит! Није то на добро! Кад махнити проричу зло; није нам се добру надати.

СЕЛИМ

Иншалах! Махнит човек да говори паметнију реч! Без-послица! Власи изумјели да поплаше Турке. Да је то све баш посла што безумни бенеће за рају, ми ћемо те увјерити, само док се вратимо из Мозгова. Изјутра с братом одох до Мозгова, па ћемо изгонити рају да нам одгрће винограде; нека се усуди ко да зуцне само противу Турака, зубе ћу му у грло сасути.

ИБИША

Јаваш, јаваш ага Селиме. Зар не видиш како су се Турци обогатили? Ја вам и опет вељу да нам неће бити добра. Да није оног у Крагујевцу ђене-ђене! Али су његови прсти врло дугачки, па допиру и тамо где се не на-даш. Ваља се владати мудро, да се доцније не кајеш.

ОСМАН

Ми смо се, мој Ибиша, кајали само онда, кад нијесмо рају стезали; а притегнута, послушна је као јање. Само док одем у Мозгово чућеш шта могу браћа Френчевићи.

ИБИША

Памти добро, Османе, моју ријеч. Не чини никаква зијана или неправде раји, јер може, дина ми, лако бити голема кијамета. Раја на нас и онако гледа попријек! Ондад су Турци почели да владају Србијом, никада се није повлађивало раји; гањали су је и отимали од ње оно што је криво зарађивала. Да су Турци блажи бивали раја не би никад ни помишљала да се потив Турана буну. Ја се вјере ми прибојавам гласова да се раја спрема на буну. Кажи ми Османе: шта ћемо овде у Крушевцу, ако се и Крушевачка нахија узјазби? Оно Крушевца сама српска села. Нико нас од њих не одбрани. Исјеће нас, море, као репу. Наш Султан — алах да га поживи, над дозна, да се раја побунила, питаће: зашто ли се ђаури побунише?

ОСМАН

Е јеси ти, Ибиша мудар човјек. Док султан дозна за буну, она ће већ бити угушена. Чија је ово земља?

ИБИША

За сад још султанова.

ОСМАН

Кад је султанова, онда смо и ми султанова ћеца; а тко смије такнути у султанову ћецу? Зар да се плашим раје и сиротијех ђаура, нечијех робова!

ИБИША

Јадни Османе. И Шумадија беше наше робље; а нуто јако како ти јучерашњи робови сами дрмају оном земљом која до скоро турска бејаше. Имају свога бега, кога и сам султан признаје. Па је чак и добар доста коџа Милошу.

СЕЛИМ

(смеје се)

Баш се овај наш Ибиша помудријашио! Збиља мислиш Ибиша, да султан икад може бити достојан коџа Милошу? *(Смеје се)* Још смо ми арслани; па да ти велиш да су Турци ушућурили. Не тражи султан пријатељства ни у јучерашњег рајина коџа Милоша, који ни толико нема земље, ни колико наш велики везир у Стамболу. *(Смеје се)*

V ПОЈАВА

Мурат бег и пређашњи

ОСМАН

Но, Мурате, знаш ли какав хабер који ће још више поплашити нашег доброг и питомог Ибишу?

МУРАТ

Носим; ал' вјере ми турске неће само Ибишу. Кад их чујеш поплашићеш се и ти.

ОСМАН

А какав је то страшни хабер?

ИБИША

(седне)

Море, мани. Ђаури у целој нашој нажији, неће да обрађују ни своје земље ни турске читлуне. Оставили рад па се искупили оно својих хоџа и све се нешто сашаптавају. Кад сам запитао неке од ђаура што су пријатељи Турцима; шта је сељанима те не ору земљу? Одговорише ми: зато што неће, што ће се ускоро сви Турци иселити из Србије, па ће турска земља бити њихова; чак да ће им Турци наннадити цијелу штету коју су до сада починили. Ја вам вавјек говорих: море Турци не мучите тако ђауре, а ви мене увјен једно те једно: да сам већи пријатељ раји него Турцима.

ОСМАН

И јеси. Прави Турчин не би никад толико заклањао ђауре као ти! Нити си био Турчин, нити ћеш инад бити!

ИБИША

Море Османе, да ли ти дуљиш лакрдију?

ОСМАН

Накву лакрдију? Говорим ти истину.

ИБИША

(скочи и маши се за јатаган)

Реци још једанпут што си рекао рђо од рђаковића! Све ти је јунаштво у погану језику.

СВИ

(ћипе ватају се такође за јатагане)

СЕЛИМ

Мој брат Осман рекао ти је истину. И нијеси Турчин! Ано се ђаури и побуне ти ћеш први сугреб ђаурима!

ИБИША

Зар и ти Селиме, још смијеш конотати? Тако ти турске вјере, да од некуд искочи ђаур, и само дрекне и исуче јатаган, ти би Селиме, први мучице, и молио ђаура да ти се смилује. Такав си делија Селиме. Такав!

СЕЛИМ

Да видиш, нанав сам плашљивац. *(Пође на Ибишу с' јатаганом)*

ОСМАН

(исуче јатаган)

Френчевићи, нинад нису били нукавице! *(Замахује јатаганом)*

МЕХМЕД И МУРАТ

(ступе међу њих без јатагана)

МЕХМЕД

У корице бре! Крв, коју шћедосте сада пролјевати, причувајте за други ванат који није далеко. Зазор је да се Турци међу собом крве у нави.

ОСМАН

Ми ћемо већ показати, да ли смо нукавице ил' нијесмо. Кунемо вам се дином и џенетом: да ћемо вам врло брзо показати, да ли смо ми браћа Френчевићи нукавице. Кажем вам Турци: причаће се о нашем делу; кажем причаће се! *(Селим и Осман оду)*

СВИ

(загледају се)

(ЗАВЕСА ПАДА)

II ЧИН

III Слика

I ПОЈАВА

ОТМИЦА

Мала пољана обрасла малим шумарцима. На декорацијама које представљају шумарак виде се и виногради.

СУЉА

Чисто не вјерујем сам себи; али је ипак тако. Моји ми бегови поручише, да ће и они данас овамо. Не знам, само, ради чега долазе. Пређе, кад је раја радила њихове винограде они нијесу никад долазили. Реноше ми само, кад сам полазио амо у Мозгово да изгоним на рад обе ћери Гојковића Марију и Милану... Бог и душа, ови моји бегови нао да су се загледали у те две ћевојне. Вала и јесу лијепе, душе ваља лепших не виђох. Кад бих и ја био какав бег, као моји господари, можда би и мене спопало о што снађе моје господаре. Само бих волео знати шта смерају с' њима... најзад, шта да ме тишти туђа главобоља! Њихове сам заповјести извршио; ено их обје са осталима, *(Показује руком)* одгрђу винограде... мене нешто друго није потаман; од неког времена ови ћаури, са свим сербез зашли по овој царској земљи. Вје-

ре ми турске раја се зори похасила; све се неки непознати људи врзмају по овим крајевима; кад по неког запитам, а бре од куда си и куда ћеш? А он се само обрецне: калаузом. Мени се чини да је и сувише тих сумњивих калауза. Биће то неке коџа Милошеве тице, уходе, што ражњају народом, и спремају га на неког врага. Па и онај делија поп из Мозгова, зашао по народу, а кад га упиташ: куда тако попо? Он увјек једно, те једно: „идем да читам болесницима молитве“. Нешто ми је исувише тих молитава! Аја кува се нешто, кува; само над бих могао докучити каква ли ће то бити јанија?

II ПОЈАВА

Милунко Чанколиза и пређашњи

МИЛУНКО

(погнут улази треба да је мало по шишкав:)

Помози вам Бог честити бегови. Не замерите вашем верном и оданом служи, што не могаше раније доћи, као што сте му, честити бегови заповедили.

СУЉА

(смеје се)

Море Милунко, што то којешта бенеташ? Што си се тако погнуо, као да си обесо о врат воденични камен?

МИЛУНКО

(погледа у Суљу)

А ти си, Суљо. Па што ми се човече божји, одмах не јави, те не би мучио ово моје јадно тело. Кажи, ми Суљо, чему си ти овде мукајет?

СУЉА

Ченам бегове. А ти! Одкуда амо набаса?

МИЛУНКО

Та, оно, знаш, потегао сам — потегао — јест, заканих се, али право од моје куће. Него Суљо, реци ти мени: хоће ли твоји господари што скорије амо дојахати?

СУЉО

Тек што нису овде. Ено богме и долазе. (*Гледа на ону страну одакле долазе*) Јест, јест моји бегови долазе.

III ПОЈАВА

Осман и Селим Френчевићи и пређашњи

ОСМАН

(гледа Милунка)

Дошао си Милунко. Добро. Иди Суљо, па над те будем вабно, опет ћеш амо прискочити. (*Суљо оде*) — Па Милунко, какав си ми хабер донио? Шта ради раја? Да ли још слуша?

МИЛУНКО

Па да видиш честити беже, и не слуша. Био сам на сабору код Светог Романа; ту је било много народа; па и поп Марко из Мозгова са још два страна човена, које ја не познајем. Толико ти могу казати, честити беже, да весеља није било онаквог као о пређашњим саборима. Али на место весеља, беше некога шушкања; народ се скупљаше све у гомилице, па се о нечем рекао бих, договараше.

ОСМАН

А о чему?

МИЛУНКО

О чему? То и јест муна: о чему? Ма којој од тих гомилица, над се хтедох приближити, одмах почну гласно разговарати, да се може чути све.

СЕЛИМ

А зар ти, Милунко, тако служиш твоје господаре? Требао си пошто пото да сазнаш о чему се говори.

МИЛУНКО

Али, честити беже, веруј ми, трудио сам се колико сам могао да сазнам, али сва моја муна узалуд; не могах сазнати ништа, ама баш ништа.

ОСМАН

(за се)

Ови, ђаури, одиста нешто удешавају. (Милунку) Је ли то све Милунко, што ми имадеш рећи?

МИЛУНКО

Није честити беже. Ти знаш, да Браћа Гојковићи, славе Светог Тому. Знао сам да ће тамо бити доста света, па сам дошао крадом до шљивара. Кад имам шта и видети. Намештена дугачка софра, а за софром поседали гости. Поред оних сељака које познајем, седи и поп Марко и још два непозната човека, што их видех на сабору код Светог Романа. Нисам могао баш све да разберем шта су се разговарали. Дон ти устаде поп Марко, узе чашу вина па наздравља — толико сам могао чути — српском народу који је још под Турцима и господару Милошу.

ОСМАН

Ха! Чекај проклети попе. Данле истина је што причају за те. Лаж је, мој попе, да читаш болесницима молитве. Уместо читања, ти буниш народ против Турака.

МИЛУНКО

Па честити бегови још то није све.

СЕЛИМ

Још нешто?

МИЛУНКО

Још! Али то није тако важно. Говори се по селу да су обадве девојке Марија и Милена, испрошене за момке коца Милоша.

ОСМАН

Знаш ли ти то? Милунко, баш све поуздано?

МИЛУНКО

Тако поуздано, као што знам да ме ти честити беже нећеш заборавити, ако би ме недај боже снашло какво зло.

ОСМАН

И нећу. Ево. *(Да му новаца)* Милунко, иди и одмори се, па после опет на посао. Све, што год видиш и чујеш и што мислиш да ће бити од вајде Турцима, јави, било мени, било моме брату.

МИЛУНКО

Хвала, честити беже. *(У поласку)* Ето. *(Показује не-су)* Како се награђује верност и услуга. *(Оде)*

ОСМАН

Охо јаваш, јаваш попе! Тако ми пророка, нећеш бели дан дочекати да привенчаш њевојке.

СЕЛИМ

Збиља Османе, зар ти мислиш, да овај Милунко истину бесеђаше? Ја му дина ми, ич не вјерујем. Он само измишља којенакве лардије, да од тебе лаковерна извара који бешлук, и ништа више! Нека попа, нек се размеће по селима и нека зановјета што зна о Турцима, а ми да гледамо посао, ради којег смо тамо и дошли.

ОСМАН

Зар Милунко да нас лаже? Зна он врло добро, кад би нас лагао да би му одлећела глава са рамена. *(Луци длан о длан)*

IV ПОЈАВА

Суља и Пређашњи

ОСМАН

Учини ли Суљо што ти заповеди? Да ли си рају изгонио на рад, рече ли Гојковићима да буду обје млађе кћери?

СУЉО

Све је учињено као што си заповедио.

ОСМАН

Иди и надгледај да ти ђаури не седе бађава. *(Оде Суља)* Сећаш ли се Селиме, како нам је мати увјек пре-

бацивала да немамо онога старог јунаштва, као што га бјеше у нашег баба. Говораше, да смо мекушци, и да није смо кадри у ђаура отети ђевојана, да се с њима изне-
нимо. А шта велиш Селиме дон чују Турци што им се заклесмо у Ибишиној нови да смо отели двије најлепше ђаурне? Ау, човјече што си ушутио?

СЕЛИМ

Богме ће се зачудити! А наша нана неће нас више називати мекушцима. Хајдемо да видимо како ђаури обрађују винограде, својих бегова.

ОСМАН

Реци да видимо ђевојне. *(Оду)*

V ПОЈАВА

Јаћим и Стојан

(појаве се с противне стране)

ЈАЋИМ

Бог и душа Стојане, ови Турци како који дан, све бешњи и бешњи. Френчевићи до сада никада не заповедаше да и наше кћери иду на рад. Ха, да се деси каква несрећа нашој нући, да покушају само какву чинарму! А доиста, нешто су наумили, чим су заповедили да женска чељад изађе на рад. — Вера и Бог, као да нећемо дуго чекати — скоро ће креснути варница.

СТОЈАН

Мани се празна говора; но о чему ти вавек о злу; боље ће бити да се нађемо код наше чељади. Недај боже, да се и што год и догоди ваља да смо на бељези да се можемо бранити. *(Оду)*

VI ПОЈАВА

Осман и Селим

ОСМАН

Виђе ли ти Селиме, да ђевојана нема на раду. Можда Суља није ни заказао Гојковићима да на рад дођу и ђевојне.

СЕЛИМ

И ја их нијесам виђео, али виђех, како по које женско чељаде, над сви рад оставе, заманне некуд с' мотином о рамену. Остани ти овђе, Османе, а ја одох да прегледам по овој околини, не били их ће год оварисао. Чим их спазим... Ево ме одмах натраг. *(Оде)*

ОСМАН

Никад нијесам, био толико збуњен и немиран као сада. Све нешто као презам, све се прибојавам као да ћу угазити у канво зло. Чисто неверујем више ни да сам Осман Френчевић.

VII ПОЈАВА

Селим и пређашњи

ОСМАН

Шта је Селиме? Зар се тако брзо врну?

СЕЛИМ

Не учини ни десет корака, и већ опазих обадвије ђевојке како се упутише правце овамо к нама. Као да знају да смо овђе, па нам и незване долазе.

ОСМАН

Ако је тако, Селиме, онда да се мало склонимо у страну, али тако, да можемо виђет над нам се приближу. *(Прикрију се)*

VIII ПОЈАВА

*Марија и Милана
(долазе с мотикама о рамену)*

МАРИЈА

Ах, Милана, баш се уморих, хајде да се мало одморимо. Ево овде је тако мена трава.

МИЛАНА

Ал' ако опази Суља, да нас нема, неће нам бити потаман.

МАРИЈА

А шта је нама до Суље. Ено му оца, и онако је време великом ручку. Мало ћемо се одморити, па врати назад. *(Седну)* Не знам, Милана, шта ли то и нас изгонише на рад, кад ми до сад никад ако не излазисмо. Није доста проклетим Турцима, што изгонише наше очеве на рад, него ето гоне и нас.

МИЛАНА

Куд се наши родитељи муче и злопате, туд још и ми морамо да радимо, а они рахатишу. Докле' ће се ово овако дајанити?

МАРИЈА

Све донде, Милана, док се ова наша земља не очисти од ових турских крвника.

МИЛАНА

А над ли ће бити то? Јер ако то скоро не буде, од наше удадбе, чини ми се, неће бити ништа.

МАРИЈА

Та чула си шта наже Јованча и Милисав, кад последњи пут долажаху к нама. Неће, реноше, дуго трајати само да будемо стрпљиви и да се молимо богу за оне што раде да се Турци протерају из Србије.

МИЛАНА

Ја не знам Марија, како теби, ал' мени све нешто тешко око срца. Све ми се причиња да од наше свадбе неће бити ништа. Хајде Марија, да певамо. Можда ће нам онда лакнути мало овај јад. *(Певају)*

Колико Јаворина планина, злато,
Злато моје, планина, планина.
Кроз њу тече тија вода ријена;

На њој седе два дилбера лијепа,
Какве су им шаинове обрве,
Занијеше моју памет до мрве.
Над ја седнем вечерати вечеру,
Чини ми се та вечера чемерна,
Над ја пођем у ложницу спавати,
Чини ми се та ложница тамница.

IX ПОЈАВА

Осман и Селим

(док су девојке певале они стоје тако да се могу видети:)

ОСМАН

Што не пјевате и даље?

МАРИЈА И МИЛАНА

(Уплашено) Јаој, нама, Турци. *(Једна другој обвије руке око паса)*

ОСМАН

Што се плашите? Не бојте се! Ми вам нећемо ништа учинити. Ви не знате како је мило слушати, над њене ђевојке пјевају.

СЕЛИМ

Над бисте само хтјеле, могле би сте пјевати целог вјека. У Крушевцу, у нашем конану, имамо љепу башту, засађену најбољим цвијећем и воћем.

Наша стара мати, све то негује али је тако остарела и изнемоћала.

ОСМАН

Над бисте хтјеле, ви бисте јој могле помагати. Пођите с' нама у Крушевац па да будете и задовољне и срећне. Тамо не бисте морале овако тежак рад радити. Вас две сте сестре, а нас смо двојица браћа. Вами остављамо на вољу да бирате кога која бегенише...

СЕЛИМ

Само реците да хоћете, па ћемо ходма заповједити да вас одведу у Крушевац нашој старој нани. Ако би при-

стали, да будете наше хануме, ваше очеве и браћу нећемо никад гонити на кулук у наше спахилуне.

МАРИЈА

Манте се таква разовора. Ми нисмо Туркиње; ми смо Српкиње. Као Српкиње удаћемо се само за Србина. Оставите нас на миру! Идите куда сте и пошли! Ми ћемо вам и даље кулучити, док буде воља божја, док не дође вријеме да вас из наше земље протјерамо!

ОСМАН

Немојте да сте будале. У нашим нонацима, имаћете сваку доброту и сваку ђаконију: ранићемо вас медом и шербетом, а одевати свилом и кадифом, златом и сромом, и имаћете свега безбели! Свака ти и најмања жеља, испуниће вам се... Тамо ћете бити беговице, а овде, овде сте туђе робињице! Хајд, нидајте, па да што прије грабимо одавде.

МАРИЈА И МИЛАНА

Не, никада! *(Још се јаче приљубе)*

ОСМАН

Кад нећете лепим, онда ћете силом! Овде сте саме. Нико вас од нас не може одбранити. *(Лупне длан о длан, појаве се четири Турчина)* Узмите ове ђевојке и одведите их!

МАРИЈА И МИЛАНА

(вичу)

Помагајте, одведоше нас Турци. Помагајте!...

СЕЛИМ

Не помаже запомагање голубице моје! Никанва вика!

ОСМАН

На коње с' њима, па право у Крушевац.

МИЛАНА

Не дајте нас родитељи, браћо, не дајте нас!...

ОСМАН

Хајдмо, Селиме, и ми за њима (*Одлазе — мала по-
чивка*)

Х ПОЈАВА

ЈАЋИМ И СТОЈАН

(*С' мотикама о рамену а по један пиштољ за појасом.
Један с' једне други с' друге стране долазе*)

ЈАЋИМ

Ама, Стојане; наше деце нигде! Да се није догоди-
ла каква несрећа?

СТОЈАН

Полазећи овамо да их тражим, као да чух неки ври-
сак и неко запомагање. Да погледамо море низ пољану.
Чуо си од Суље да су дошли овамо и Френчевићи. (*Оде*)

ЈАЋИМ

Ако се заиста деси каква несрећа нашој деци, тако
ми бога, што ведри и облачи, дићи ћу народ, дићи ћу
цео свет на ове проклете Турке.

СТОЈАН

(*виче иза кулисе али глас му долази
из даљине*)

Овамо Јаћиме, овамо! Ено Турци одведоше нашу
децу. (*Испали пиштољ*)

ЈАЋИМ

А, ченајте крвници. (*Вади пиштољ иза паса и одапне
ороз*)

Нећете тако лако умаћи. Ето ме Стојане, ето. (*Нагло
одлази. Чим измакне иза кулиса, чује се пуцањ, један,
два, више, граја полети преко позорнице*)

(З А В Е С А П А Д А)

IV Слика

XI ПОЈАВА

УСТАНАК И ЗАКЛЕТВА

Позорница представља пољану пред рушевинама цркве Св. Петра. С леве и десне стране по једно разгранато дрво, под се зелени травом. У дну позорнице декорација представља, на левој страни висока и кршевита брда испод крша на по неким местима каква је гора али тако да се ипак виде стене. На десној страни је рушевина цркве, поред које тече ондашња река, поточић. До рушевина пружа се пешачке извијуган пут прелази реку па се пушта у далекој перспективи и најпосле губи се у гори. Мало даље у лево треба да буде једна стена и метар висока.

ЈОВАНЧА

(посматра предео)

А да дивна вилајета. Погледај Милисаве, погледај, како је красан овај крај! Види само оно големо стење, ону лепу и лиснату гору, она брда, која једва догледати можеш. Па над овом тако лепом и красном земљом, још господари Турчин. Хеј, Боже благи, докле ће овај српски народ подносити ову туђу неправду и туђе насиље? Да ли ћемо, Милисаве, и ми доживети да можемо рећи: народ је српски слободан.

МИЛИСАВ

Хоћемо Јованча, само ако будемо међу собом сложни а кнез Милош жив! Ако будемо по народу растурали само оно, што нам господар Милош заповеда; ако будемо избегавали оне, који гледају да је само њима добро, а овој земљи како било! Да, мој Јованча, све ће бити наше што је и било, само ако будемо људи, ако не седимо скрштених руку. Доћи ће време, кад ћемо ако не ми, а оно наша деца после нас, смети запевати:

„Друмови ће пожељет Турана,
али Турана нигде бити неће”.

(Појави се Поп Марко)

XII ПОЈАВА

Марко и пређашњи

ПОП МАРКО
(чудећи се)

А гле! Однуд вас двојица овде?

ЈОВАНЧА
Па пошли Гојковићима.

ПОП МАРКО
Да видите ваше невесте? Ано, ано.

ЈОВАНЧА
Та није баш тога ради.

ПОП МАРКО
А што ту ваздан околишито? Истину на среду, пошли да их видите. Па шта ћете после?

МИЛИСАВ
После хтедосмо теби, да се разговоримо и да чујемо како стоји пос'о народни. Да ли ћемо што скорије устати на Турне.

ПОП МАРКО
Дабоме да ћемо устати, те још како устати. Погледајте онамо. Видите како народ гомилама врви овамо нама. Ено и браће Гојковића!

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ
(гледају)
Шта то значи, оче Марко?

ПОП МАРКО
Значи то да је цео народ овог краја устао, побунио се.

ЈОВАНЧА
Да не збијаш шалу?

ПОП МАРКО

Какву шалу. Зар са оваквим пословима да се шала збија?

МИЛИСАВ

Да се није догодило оно, што се одавна имало догодити?

ПОП МАРКО

Боме се догодило.

ЈОВАНЧА

Шта? ... Турци учинише какву несрећу?

ПОП МАРКО

Учинише, учинише те још какву.

ЈОВАНЧА

Хвала богу. Давно ми то чекамо. Нећу да те питам оче Марко, где су и шта су учинили. Кад су само зло учинили, добро су по нас учинили. Не питам: коме и шта? Коме, било, шта било, на нама је да се закачимо за тај зулум, па да с' Турцима једном пречистимо.

XIII ПОЈАВА

Јаћим, Стојан, Стојан Јовановић, Браљинац, Прван Киселица, Карабаш и још врло много људи и пређашњи.

ЈАЋИМ

Оче, оче Марко, шта се нашој деци догоди. Ово се не да више трпети; ово је дозлогрдило! Више се даље не може!

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

Шта то би Јаћиме?

ЈАЋИМ

Зулум, брука, зло! Помамна браћа Френчевићи одведоше нам децу у сред белог дана!

ЈОВАНЧА

Ако барем ћемо одмах надоле. Да то не учинише
но зна кад би се и овај наш крај ослободио од Турака.

ЈАЋИМ

Ти Јованча и не питаш, чију су децу одвели. Кад чу-
јем духнућеш, чини ми се у друге рогове.

ЈОВАНЧА

Па, чију децу одведоше?

ЈАЋИМ

Чију? ... Твоју и Милисављеву веерницу: Марију и
Милану!

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

Шта рече, шта рече Јаћиме?

ЈАЋИМ

Рекох, да су браћа Френчевићи одвели Марију и Ми-
лану.

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

*(Пренеражени. После дуге почивке дошав н' себи
викну)*

За нама браћо, да девојке спасемо. *(Пођу)*

ПОП МАРКО

А куда, јадници? Зар вас двојица са шаном људи, у
чељусти турсне?

ЈОВАНЧА

(поражено)

Право кажеш, оче Марко. Нас неколико и не би смо
урадили ништа; само би смо лудо изгинули. Али, забога
Јаћиме, зар кад вас толики да Турци одведу девојке, зар
их не могосте, побогу, одбранити.

ЈАЋИМ

Одбранити... одбранити... Вас двојица ваљда и не
знате, да су Марија и Милана морале с' нама, заједно

на кулук да обрађују винограде браће Френчевића. Над о великој ручаници одоше да се одморе, јер до сада никад нису радиле тежачке послове. Док ми пристигосмо, оне већ беху на коњима. Видесмо Турне, како грабе на коњима. Појурисмо за њима, пуцасмо... али их не могамо стићи.

ПОП МАРКО

И сад не помане питати: зашто, зашто? Жалим што се баш вама догодило, и браћи Гојковићима. Али, можда је тако божја воља, да се баш вама догоди, ко зна, би ли се и овај наш крај инад дигао и ослободио од Турана. Ваља нам и ослобађати девојке и бунити народ на Турне, а то ће бити ако се дигнемо сви па право на Крушевац.

ЈОВАНЧА

Ја вам нећу говорити колико је мени и Милосаву тешко што се ово догодило. Што нама данас, вама ће сутра. Ако хоћете да турски зулум дође и пред вашу кућу а ви мирно стојте и гледајте; чекајте да и вашу чељад разграбе и потурче, док нас све до једног не раскуће и истребе. А сад чујте, да вам још нешто кажем!.. Што до сад још ником не ренох, па ни самоме нашем оцу Марку. Ви врло добро знате, да све што до сада чинисмо, ради смо онако, како нам је заповедио господар Милош из Шумадије. Ми и сад долазимо од њега да вам испоручимо његове поздраве и да вам јавимо: да су цареви назвали да и ви треба да се спојите са Шумадијом, али Турци — кажу цареви — неће да вас пусте зато, што ви више волите да сте под Турцима, него са нама, вашом рођеном браћом.

НАРОД

Лажу Турци!

ЈОВАНЧА

Тако браћо вели и књаз Милош, а они му одговарају овако: над та раја не воли под Турцима, што се не буни, не диже? Да јој није добро она би се до сад сто-

тину пута и бунила и дизала! — На вама је сада браћо, да покажете, да је све лаж, што Турци говоре царевима, и да ви више волете нас, него њих? Ано Турци одиста лану царева, онда не треба оклевати, него се дижите, па кад се чује за ваш устанак, Кнез Милош ће знати шта ће чинити. Он ће знати како ваља с царевима!

КАРАБАШ

Браћо, чујте што ћу вам казати што учинише Турци сада, прст је божи. То је прилина, да покажемо свима и свакоме јесмо ли ми турске положаре или Срби, који хоће слободу. Време је, да се пролије крв и наша и турска! Устајмо сви и велико и мало, цео народ. Устајмо на Турке.

КИСЕЛИЦА

Полко те... не, не... хтедох рећи: ано ову згодну прилику пропустимо, Бог зна оће ли се ован'а згода скоро указати! Ништа нам друго не остаје, него да се бијемо!

ПОП МАРКО

Народ је готов, само чена да види пред собом нас, Ја свештеник, идем и у газдинске и у сиромашне куће. И нико се, браћо, не хвали нинанвим добром од Турана. Ја вам кажем, народ ће с' нама! Народ је као вода за мотином, куд пођу први људи, туда иду сви! Што се год препуни, мора се прелити, а турска је сила превршила данас; она сама себе једје. Само да смо сложни, и договорни; кад почињемо, у име Божије, — да почнемо сви! Да устанемо сви! Да се бијемо сви!

КАРАБАШ

Кад пођемо ми, с' нама ће и народ! За њега јамчим. Зато и велим и вичем: да се бијемо.

ПОП МАРКО

Браћо, знате да сам ја, као свештеник, отрпео грдну срамоту од Османа Френчевића, тог лепог Османа, који је са својим братом Селимом учинио ову отмицу. Удари-

ше мени српском свештенику, стотину дегенена само зато, што му ренох у очи, да ће и њиховој сили доћи крај. *(Поћути потрешен и обрише сузу)* Браћо моја мила! Српски народ већ толико стотина година трпи ово турско насиље. За све то време, он се патио и мучио и трпео од Турака свану неправду! Женску нашу чељад затварао у хареме, а мушку претварао у јаничаре, који, над одрастоше, и не знадоше ни да су наша рођена крв. Турчин је дизао на нас рођену децу нашу, властиту крв нашу! Хоћемо ли трпети да све тако и даље иде.

СВИ

Нећемо, нећемо! — На Турне!

XIV ПОЈАВА

Смиљана и Магдалена и пређашњи

СМИЉАНА

(улет)

Зар више нема ноца Милоша? Зар су све главе у Шумадији посечене? Моје кћери, где су моје кћери? Народе, моју ми децу дај!

НАРОД

(громко и сложено)

Смрт Турцима! На Крушевац, на Крушевац!

СМИЉА

(раздрагана)

Шта чух? ... Чух ли добро, оче Марко? На Крушевац! Јест на Крушевац. *(Запали првом до себе самокрес и дигне га у вис)* И ја ћу с' вама ... мојој деци ... Френчевићи ... Спремајте се, — ево дичних похођана. *(Мала почивна)*

ПОП МАРКО

Браћо моја. Ја видим, да сав народ оће боја с' Турцима. Нека буде, и нена милостиви Бог благослови поче-

так нашег великог дела, и нека нам помогне да га сретно и свршимо; али пре него што пођемо на Крушевац, зану-
нимо се, да ћемо чврсто стојати један уз другог и да
ћемо се борити до последње капи крви, све дотле, док
не спасемо и себе и сав народ од насиља турског.

СВИ

Да се зануемо!

ПОП МАРКО

*(Метне епитрахил на врат отвори мало еванђеље, ко-
је постави на стену, крст држи у руци подигне три прста)*

СВИ

(Гологлави, подигну три прста и слушају с' пажњом)

ПОП МАРКО

(говори)

„Заклињемо се еванђељем и часним крстом, да ће-
мо се борити и изгинути за ослобођење народа, српског,
а ниједан нећемо учинити невере!“ Викните Богу сви: за-
клињемо се борити и изгинути сви!

СВИ

Заклињемо се! Борити и изгинути! Сви!

МАРКО

Амин!

СВИ

Амин!

(З А В Е С А П А Д А)

III ЧИН

V Слика

I ПОЈАВА

ЈУРМУСА И ФАТИМА

Соба, намештај по туском обичају поред зида намештени су ниски миндерлуци са богатим простиркама. Кад се завеса дигне долазе Марија и Милана.

МАРИЈА И МИЛАНА

(У турском оделу долазе обучене)

МИЛАНА

Ох, Маро, Маро, како ми је тешко ово руво. У свили смо и кадифи, пазе нас и углађују, али ја бих ипак волела, и код наших родитеља.

МАРИЈА

Стара нена, испуњава нам сваку жељу. Али ништа да нас развесели. Све ми нешто хладно око срца. Ово богатство, није никаква срећа ни за мене ни за тебе.

МИЛАНА

Стара нена непрестано нас теши: треба да смо стрпљиве, па ћемо се на овај харемски живот навикнути.

МАРИЈА

Не верујем, моја Милана, јер је ово друга вера, други обичаји па и други живот; и да је најбољи, нити је он за нас, нити смо ми за њега. Овде смо као птице у наветру! У селу се, истина и мучимо, али се и веселимо; тамо нас бије свакојано време, али се нагледамо сунца, ливада, сване Божије лепоте, а овде? Овде смо праве апсенице; чак ни другарица, да се с' њима слатко наразговарамо.

МИЛАНА

Па над дође празник, па се искупимо код кола и шаламамо се; а овде од свега ни помена. Истина, овако одело не бисмо понеле у Мозгову па да је пола села наше, али бих опет волела да сам у селу у нашем сеосном оделу.

МАРИЈА

Па и ово најлепше одело подере се! Сећаш ли се, како нам причаше деда да су Срби изгубили своје царство са своје неправде. Турци су, вели, били праведнији од Срба, и српско царство предаде се њима. Сад су опет Турци почели неправду. Сад ће, видећеш, они изгубити царство. Сећаш се, како оно говораше будаласта Лазар о госпођи код светог Романа?

МИЛАНА

Како да се не сећам. Ваљда ће се бог смиловати па нас избавити из овог ропства. Хајде, Маро, да одпевамо песму што је сада таман за нас; можда ће нам онда одланнути.

(Певају)

Коњ зеленко росну траву пасе,
За час пасе за час прислушнује,
Где девојка своју мајну моли:
Не дај мене мајка за недрага,
Волим с' драгим по гори одити,

Глог зобати с' листа воду пити,
Студен камен под главу метнути,
Нег с' недрагим по двору шетати,
Шећер јести у свили спавати.

II ПОЈАВА

Акила и пређашње

АКИЛА

(уђе неопажено)

Тако кћери моје, тако. Кад бих те по ваздан пјевале, пјевала бих овако и стара жена с' вама. Ко пјева срце му весело. Него — ја вам шћедох нешто рећ, али... не знам ни сама, што управо... Ал' да, то што шћедох, знам да ће вас веселити. Путоваћемо у Крушевац! Повешћемо одавде великог Хоџу да вас вјенча за своје синове.

МАРИЈА И МИЛАНА

(уплашено)

Шта рече?!

АКИЛА

Е, шта, шта! Ви сте шћери, моје сада Туркиње, јер сте овде у Ниш само зато и доведене, да примите турску вјеру.

МАРИЈА

Накву турску вјеру? А кад је то било кад смо при-миле турску вјеру, кажи нам кад?

АКИЛА

Е па онда, кад вас онај хоџа испитиво и кад сте од-сте овде у Ниш само зато и доведене, да примите турску вјеру.

МАРИЈА

Накву турску вјеру? А кад је по било, кад смо при-миле турску вјеру, кажи нам кад?

АКИЛА

Е па онда, кад вас онај хоџа испитиво и кад сте од-говарале на оно што вас је питао.

МИЛАНА

Па зар то беше турчење?

АКИЛА

Ја како. Зар нијесте оба двије добиле од оце по једну хартију; на тим хартијама, написана су нова ваша имена. До душе не знате турски читати, али ћу вам ја казати шта значе оне турске ријечи. Ти Марија добила си име Јурмуса, а ти Милана Фатима.

МАРИЈА

Ти си нас преварила, Акила; ти нам рече за оне речи што су биле написане на тим хартијама, да су молитве, којима си нас учила, а сад нам опет велиш да је то било турчење. То ни мало не личи твојим седим власима.

АКИЛА

Па што бисте могле друго и чинити, него да се потурчите. Ви видите да вас ја пазим и двојим као своју рођену децу. Будите само добре и послушне, па ће за вас куд и камо боље бити овде код мене, него што вам бјеше у вашије родитеља. Стишајте се и будите спремне, јер ће нам сада доћи моје друге да вас виде и с' вама упознају. Не треба да вам је криво, такав је адет турски. Будите само пред њима веселе. Ево их овдје долазе.

III ПОЈАВА

Нафиса, Есма, Зелида и пређашњи

НАФИСА

Сабах — хаир — Огсум. *(Љуби се с Акилом)*

АКИЛА

Мехраба! Седи Нафисо!

ЕСМА

Алах — рам — олсум. *(Љуби се)*

АКИЛА

Мехраба! Седи Есма!

ЗЕЛИДА

Сабах — саир — олсум. *(И она се љуби)*

МЕХРАБА

Седи Зелида! Мехраба!

НАФИСА

А зар баш тако, Акила? Ти ме можда не би ни звала, да ти видим твоје снахе.

АКИЛА

Како те не бих звала. Баш мало прије хтедох те звати, али нећу претече. Добро си урадила што дође.

НАФИСА

Ех, какве красне снахе, Акила! Можеш се поносити.

ЕСМА

Зацијело, Акила, можеш се поносити. Лијепе ђевојке.

НАФИСА

Све си говорила, Акила, е твоји синови неће се никад оженити, а ето они сами чак нађоше и ђевојке, и то какве ђевојке! Сад ти је ваља Акила срце на мјери?

АКИЛА

Како да не; све сам се бојала, тога ти нећу доживјети.

НАФИСА

Па, Акила, где ћеш свадбу држат?

АКИЛА

У Крушевцу, а ће би на другом мјесту и могла.

НАФИСА

Лијепо је кад си дочекала да ожениш синове, али... *(Устење се па онда)* нанда од весела неће ништа бити.

АКИЛА

А шта би нас могло спријечити?

НАФИСА

Зар ти не знаш, Акила, да се сва раја побунила? Зле су прилике настале за нашу вјеру. Говоре људи, да се раја још не би ни побунила, али је твоји синови ускорише отмицом твојих снаха.

АКИЛА

Прођи се, Нафисо, такога дивана, и до сад су Турци отимали Српкиња, па раја није ни ногом крочила! Празан разговор!

НАФИСА

До душе тако... али сад је сасвим друкчије. Канју да им је ноџа Милош обећао помоћи ако се диже на Турне. За то бих те савјетовала, да се не крећеш у Крушевац са снахама, док не видимо шта ће бити од побуне.

ЕСМА

И ја знам да се раја побунила, и ја бих ти то исто савјетовала.

АКИЛА

Ја ти се, ханума доиста чудим да можеш у ту измишљену побуну тако вјеровати. Кад не бих било мојијех синова и осталијех крушевачних Турака, може бити. Од пута ме не може нико одвратити. Кад би баш и било тако, *(показав приметну срдњу)* није тестир бесједити о томе пред ђевојкама.

Есма, Нефиса, Зелида (Устају)

НАФИСА

Не ренох ти ништа хрђаво. Моли се, Акила Алаху, да нашој војсци буде на помоћи. *(Оду све)*

АКИЛА

(окрене се Марији и Милани)

Не вјерујте, ђецо, ништа овијем Туркињама, зборе из злобе, што сам вас довела за своју децу и оне имају синова, али за њихове неће ни Туркиње, јер су неваљалци и страшљивци. Идите ви и спремајте се за пут. Моји синови тек што нису дошли. *(Узме их обе по средини паса, па оде с њима до врата.)* Све је лаж што ове Туркиње беседише, *(Милана и Марија оду она се врати)* Е баш су ове хануметине брбљаве гуске. Говоре све саме лудости: ђе би се раја смела побунити! У Султана је силна војсна да би рају могла истребити до ноге.

IV ПОЈАВА

Суља и Пређашњи

СУЉА
(уђе и ћути)

АКИЛА
Шта је Суљо! Канве гласове доносиш?

СУЉА
Хрђаве! Послаше ме бегови да кажем, да се за неко вријеме не крећем из Ниша, јер се раја свуда буни. Кад ванат дође, јавиће ти и изићи са делијама у Суново, да те с' ђевојнама заклоне од устаника, ано би хтели да ђевојне отимљу.

АКИЛА
(пљесне се у груди)
Данле је истина, да се је раја побунила.

СУЉА
Истина је. *(Ту девојке које су прислушничвале улете потресене и узрујане)*

ОБЕ
Рече Срби се побунили!

СУЉА
Јок, не рекох Срби... побунила се раја.

ОБЕ
Боже ти им помози!

(З А В Е С А П А Д А)

VI Слика

V ПОЈАВА

КНЕЗ МИЛОШ

МИЛОШ

(хода)

Ови Турци, можда у своме животу никад ништа паметније не учинише од ове отмице у Мозгову. Да не отеше оне две девојке, источне нахије не би се ни данас дигле. И сад ову буну треба обрнути у народну корист и оне нахије присајединити Србији. Сад само да прихватим старе утврвене путе, којима се долази до господе у Стамболу. А и онако су тамо изгубили главу, — рат у Мисиру одвео им толину војску. Бринем се само, што ми напућехаја, из Цариграда ништа не јавља да ли порта пристаје на моје предлоге, да пошље свога комесара, који ће девојке испитати: да ли су својевољно отишле Френчевићима, или их силом одведоше...

VI ПОЈАВА

Давидовић и пређашњи

МИЛОШ

Но, Давидовићу, какве гласе доносиш?

ДАВИДОВИЋ

Добре господару. Баш овог часа, стиже Татарин од напућехаје из Цариграда.

МИЛОШ

Шта јавља, Петронијевић?

ДАВИДОВИЋ

Јавља да је излазио пред Султана.

МИЛОШ

Па? ...

ДАВИДОВИЋ

Султан се нада да ћеш пазити на царство и његове користи.

МИЛОШ

И ништа више?

ДАВИДОВИЋ

Био је и код Решид паше.

МИЛОШ

Па? ...

ДАВИДОВИЋ

Много ти је Решид задовољан што си стишао буне у Арнаутлуку и Босни. Препоручује ти да и даље мотриш на Босну и да с' пашама живиш у дослуку.

МИЛОШ

(Осмехује се задовољно)

Има ли још каква порука од Султана?

ДАВИДОВИЋ

Султан би желео да те види, да се с тобом упозна, и да те одликује за заслуге што си му их учинио.

МИЛОШ

И ништа више не вели капућехаја?

ДАВИДОВИЋ

Јавља: Султан шаље свог комесара у Београд да испита девојке: да ли су оне отишле од своје драге воље, или су одведене силом.

МИЛОШ

Па то ја и тражим од Султана. Од одговора девојачког зависи судба читави пет нахија. Ренну ли девојке да су драговољно отишле браћи Френчевићима, онда узалуд су моји труди, толика моја мука.

ДАВИДОВИЋ

Господару... зна се да су одвучене силом, да су викале за помоћ над их приграбише Френчевићи.

МИЛОШ

Знам, знам. Али заборављам да су женске главе, да у добру и људи брзо забораве оно што је негда било. Кажу да су ђевојке виђене, најљепше у оном крају. Нису Френчевићи бадава потегли отмицу. Они ће их и обрлатити да се не враћају својим родитељима.

ДАВИДОВИЋ

Па шта да се ради господару?

МИЛОШ

Нешто се мора радити, не могу да се довијем догод ми не стигне човек којега послах да види: је ли доиста бунуо устанак у Алексиначкој нахији.

ДАВИДОВИЋ

Зар Јованча и Милисав још не дођоше?

МИЛОШ

Не, али се надам да ће и они заједно с Татариним.

ГЛАСОВИ

(споља)

Стојте, не дајте им у конак.

МИЛОШ

Каква је то вина?

ДАВИДОВИЋ

(гледа на прозор)

Нека два Турчина силом оће амо на ћошку.

МИЛОШ

Изведите их амо, да видиш какви су то Турци.

ДАВИДОВИЋ

(Дође до врата) Улазте Турци.

VII ПОЈАВА

*Јованча и Милисав
(преобучени као Турци и пређашњи)*

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

Помози Бог, господару.

МИЛОШ

Селамалећим, Турци; које вас добро доведе к' мени?

ЈОВАНЧА

Та зар нас не познајеш, господару? Ми смо.

МИЛОШ

(радосно познаде их)

Ти си Јованча, ти Милисаве?

ЈОВАНЧА

Ми главом, господару. Тако се само морасмо занлонити од ухода и прећи границу.

МИЛОШ

Нано је тамо у народу?

ЈОВАНЧА

Послао си нас, господару, у Алесиначку нахију, да видимо хоће ли се моћи народ дићи на Турке. Одосмо попу Марку и до браће Гојновића; истом дођосмо до порушене цркве Светог Петра. Видесмо како народ ври цркви са свију страна. И не окренусмо као што треба, а ето ти и попа Марка и браће Гојновића, па нам рекоше, да су браћа Френчевићи одвели наше заручнице.

МИЛОШ

Па шта даље би?

ЈОВАНЧА

Дон се ми распитивасмо нано то би, слеже се силан народ наоружан. Ту се сви занлесмо, да протерамо Турке.

МИЛОШ

(одахне)

Но хвала богу. Радујем се отмици али ми је жао, што се морало баш вама догодити. Али немојте да се бринете. Ако бог да биће оне опет више. Поуздано сам дознао прено мојих људи из Ниша да ће кроз који дан стара Френчевићна поћи с девојкама у Крушевац, само је ли то сасвим сигурно да је народ готов да удари на Турке.

МИЛОСАВ

Готов! Само чека твоју заповест, господару. Сви се пред попа Марком заклеше: на Крушевац, живео господар!

МИЛОШ

Добро је. Вас ћете двојица, одмах натраг. Наредите да народ поседне све друмове. Чим даднем хабер по мом човеку, одмах да се удари! Нена је и попа Марко непрестано с' њима. Кад будете ово припремили, а ви узмите повећу чету најјуначнијих, најпоузданијих. С њима заузмите друм, што води из Ниша на Крушевцу. Дочекајте браћу Френчевиће; од њих ћете отети девојке пошто пото. Јесте ли ме разумели?

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

Јесмо, збогом, господару!

МИЛОШ

И вама хвала, — Капетани!

ЈОВАНЧА И МИЛИСАВ

Господару! Зар ми? *(Хоће му руци)*

МИЛОШ

Но, но... ви сте моји капетани... Идите у нахије. Кад сте ви тамо, сигуран сам, да ћете девојке отети од Турана! Кад девојке буду у нашим рукама, онда нам *(више публици)* слободно може доћи Царски комесар да пита девојке. Воле ли Френчевића харем или своје село

Мозгово. Ако не иначе, постараћу се да ја на њина уста говорим. — Пођите са срећом. *(Они полазе)* Шта ти се чини, Давидовићу, а? Ха, ха, ха!

ДАВИДОВИЋ

Господару!! ...

(ЗАВЕСА ПАДА)

VII Слика

VIII ПОЈАВА

ПРЕСТОНИЦА

Предео је брдовит и шумовит, кад се завеса дигне, на позорници се налазе: Јованча и Милисав, Јаћим и Стојан Гојковићи, Браљинац, Киселица, Карабаш и још много оружаних сељана.

ЈОВАНЧА

Браћо! Од свију нас што смо овде, само смо нас двојица нежењени; а ви остали имате и жене и децу. Као год што Гојковићима, као родитељима не може бити мило, што им децу заробише Турци, тако и вама не би било мило, да се тако што, не дај боже, вама десило. И као год што, ви притекосте у помоћ браћи Гојковићима и нама као вереницима отетих девојана, тако бисмо и ми потрчали да вашу чељад избавимо. Овуда ће проћи Френчевићи; овде ћемо их доченати. Сложно браћо и јуначки. Не плашимо се Турана, девојке морамо отети, и отећемо их! Ти Стојане, тамо на страну, па кад се појаве, одмах, одмах, зајди овамо!

СТОЈАН

Не бери бригу, Јованча! Чим их угледам, ето ме!
(Оде на леву страну)

ЈАЋИМ

Не знам, само, да ли их има много на броју.

МИЛИСАВ

Било ма нано, нећемо презати, јер се ми боримо за правду за народну слободу.

КИСЕЛИЦА

Полако де... Да се Турци надају, да ћемо им претети девојне, би их је било на стотине, ал, овано, јунаци, и не надају се злу. Него слушајте браћо, не треба одмах заметати навгу;... по истиха и понајлак... Прво им лепо рецимо да крв не проливамо узалуд.

ЈАЋИМ

Не бери бриге, Киселица, понушаћемо лепим, па ако не иде, е онда, не полакоте! Него зашишане, па што дадне Бог!

Погледа куд је Стојан отишао) Као да се Стојан враћа.

СВИ

(одапну ороз на пушкама)

БРАЉИНАЦ

Бог и душа ево долази. Мора да су Турци већ близу!

IX ПОЈАВА

Стојан и пређашњи

СТОЈАН

(задуван)

Ево их долазе; само што нису стигли.

КАРАБАШ

Склонимо се мало у страну, док се сасвим не приману. *(Сви оду)*

Х ПОЈАВА

Акила, Марија и Милана и још неколико наоружаних Турака.

АКИЛА

Јесте ли виђеле, ћери моје, како јадно и чемерно изгледају ови људи и ове жене? Ни једно весело, ни једно задовољно. Па, виђесте ли им одело? Зар је кошуља икада била одећа? Све што сте виђеле, све сама сиротиња и голотиња. Ћери моје, ево вас ја овако стара молим, останите у турској вјери, па се нећете никад понајати.

МАРИЈА

На целом путу, говориш нам то, те то. Немој нам више говорити о томе, јер ма каква срећа да нас чека у турској вјери, више волимо да смо код својих родитеља и у своме народу.

МИЛАНА

Кад би смо остале у турској вјери, значило би хулити вјеру својих прадедова. Зар да се одметнемо од свога рода, од своје отаџбине? Боље обе и да погинемо, него тако свој образ да осрамотимо. Немој нано више говорити. Ми остајемо оно, што смо и пређе биле, остајемо Српниње! А можете с' нама чинит што хоћете.

ХИ ПОЈАВА

Осман и Селим и пређашњи

ОСМАН

Да ли ти Селиме, опази гомилу ђаура да се примиче нама?

АКИЛА

Каква гомила, нанви ђаури?

СЕЛИМ

Па баш и нека дођу. Шћедну л' само да нам отимљу ђевојке, пророка ми, неће их живе добити. Пре и наше и њихове главе, него што ћемо допустити да их преотму.

ОСМАН

Море Селиме, мало нас! Али се ипак нећемо живи предати. *(Целом друштву)* Јесу ли вам пушке добро напуњене? Погледајте?

СВИ

Све у реду.

ОСМАН

Пазите, на мене. Кад вам даднем знак, а ви јамах на ђауре. Не плашите се метиљавих ђаура. Ти Акила, склон се' с' ђевојнама тамо у страну.

АКИЛА

(мало се склони)

ХИИ ПОЈАВА

Сви Срби и Пређашњи

ЈАЋИМ

(изненада)

Помози Бог нам Турци. Чујеш ли ме, Османе, пусти девојака, немој да се бадава крвимо!

ОСМАН

Жив никада!

ЈАЋИМ

Море, Османе, девојке не одоше драговољно, него их отесте силом. Боље вам приштедити крв, јер ће вам требати другом месту. Врло добро знате да је Султан послао свога ђају у Београд, да испита девојке пред судом: да ли су оне потурчене силом, или примиле турску веру својом драгом вољом.

ОСМАН

Натраг!... Ако ђевојке кажу на суду, да су силом потурчене, ми ћемо их вратити натраг, онаке исте, као што смо их одвели. Али да вам их сада предајемо, та не бива, Јаћиме. Прво да изгинемо, па онда их водите... Склоните се!

ЈАЋИМ

Море Турци, пустите девојке, јер ће и суд досудити да нам их предате.

СЕЛИМ

Осман вам рече да ђевојке не дамо. Ако сте јунаци а ви их отмите, нао што их и ми од вас отесмо.

МАРИЈА И МИЛАНА

Недајте нас, браћо! Избавите нас!

ЈАЋИМ

(викне)

У страну децо моја... За мног браћо! Удрите! (Јурну Срби на Турке, а Турци на Србе. Пушке се оспу и на једној и на другој страни. Падну на обе стране по двојица тројица рањених)

(Јованча и Милисав дохвате Марију и Милану и оду с' њима иза кулисе)

АКИЛА

Османе, Селиме, одведоше ђаури ђевојке! (Пуцањ престо)

ЈАЋИМ

Одведосмо, Бога ми... Прошћавај ханумо, рђав ти је нсмет! Османе и Селиме срећан вам пут! Видећемо се опет на суду пред царским елчијом. (Срби сви одлазе помажући рањеницима те они с' њима оду)

АКИЛА

(љутито)

Хеј, хеј, црни, Османе, Османе! Лепо сам ја тебе савјетовала поведи што више Турана, али ти ме луда главо, нешће послушати. Црни Османе!!

Турци (Само погнули главе и ћуте)

(З А В Е С А П А Д А)

IV ЧИН

VIII Слика

I ПОЈАВА

ТУРСКА ПРЕСУДА

(Позорница представља судницу)

Хусеин паша, Царски комесар, Давидовић и још неколико одабраних Срба, на једној страни Браћа Френчевићи, с неколико Турака; на другој Марија и Милана са својим мајнама и оружаном пратњом српском кад се за-веса диже Паша, комесар, и Срби седе Хусеин, нешто шапуће са Комесаром.

ХУСЕИН

(погледа и у Србе и Турке)

Ти Османе и Селиме, а и ви остали правоверни, слушајте зашто сам вас звао. Султан, наш цар — Алах да га поживи — дознао је, да се код браће Френчевића у Крушевцу налазе две девојке српкиње, као отмице, и да Ну како се Кнез Милош пожали Султану на тану отимачину и молио, да се девојке испитају, то се хоће да изви-ди: како и на који начин беху девојке потурчене. Султан је послао свог комесара, *(показује га)* а мени заповедио, да девојке пред њим испитам, па ако оне кажу, да су отишле Френчевићима од своје воље и да их нико ни-

је нагонио да приме турску веру, суд ће их вратити на-
траг у Крушевац браћи Френчевићима. Зато сам вас и
позвао да будете и ви овде кад их будем саслушавао.
(*Окрене се Марији и Милани*) Јесте ли ви те девојке?

МИЛАНА

Јесмо, честити пашо.

ХУСЕИН

Како вам је име?

МИЛАНА

Мени Милана, а мојој сестри Марија.

ХУСЕИН

Јесте ли обе из села Мозгова?

МИЛАНА

Јесмо, честити пашо.

ХУСЕИН

Сад реците овде пред нама свима, гласно и разго-
ветно; јесте ли по својој драгој вољи отишле у кућу
браће Френчевића? (*Завлада тишина*)

МАРИЈА

(*намерно јачим гласом*)

Нисмо, честити пашо.

ХУСЕИН

Ко вас је одвео?

МАРИЈА

Осман и Селим, (*показује*) са својим момцима.

ХУСЕИН

Јесу ли вас потурчили? И ако су, хоћете ли да оста-
нете муслиманке?

МИЛАНА

Турски нас хоџа нешто припитнивао, што ми нисмо ра-
зумеле, јер је говорио турски. Ми му одговорисмо оно

чему нас је стара Акила научила. *(Још јачим гласом)*

Ми, честити пашо, нећемо да смо Туркиње. Ми смо биле Српкиње и остајемо Српкиње!

МАРИЈА

Јесте честити пашо, ми смо се као Српкиње родиле, па ћемо као Српкиње и умрети.

ХУСЕИН

Над нисте по својој драгој вољи пристале да вас потурче, вас не може нико ни нагнати да постанете Туркиње; зато вас поново питам: хоћете ли да будете муслиманке?

(Марија и Милана јаким гласом) Нећемо!

ХУСЕИН

Нећете?

МАРИЈА И МИЛАНА

Нећемо!

ХУСЕИН

Пеки! Кад хоћете онда и не бива. Реците: шта тражите од браће Френчевића?

МАРИЈА И МИЛАНА

Што суд и царска милост нађу да је право.

КОМЕСАР

(прошаптава паши)

ХУСЕИН

Френчевићи и ви други муслимани чујете ли шта девојке говоре! Сад ћете чути од царског комесара, како је суд досудио.

КОМЕСАР

Уверио сам се, да су браћа Френчевићи силом одвели девојке, а Акила Френчевићна хтеде их преваром потурчити. Нико не може бити силом потурчен, зато ја, царски комесар, пресуђујем: да девојкама остане све што добише од браће Френчевића.

ОСМАН

Аман ефендум! Њи' хоџа милошеви људи заплашише да ће их у харему исећи, ако остану Турниње; зато су и говориле тако...

МАРИЈА

Није истина!

МИЛАНА

То је потвора!

ХУСЕИН

Ако их плаше они, плашили сте их и ви: плашња за плашњу.

ОСМАН

Код оваког царског суда сви ће Турци пропасти, срећан није више муслиман, него влах.

ХУСЕИН

Дишери — напоље!

ОСМАН

(ухвати се обема рукама за главу)

Ох, ефендум, ох! Полудећу. *(Одлази са осталим турцима)*

ХУСЕИН

(Србима)

Мислим, да ће бег Милош бити задовољан, са нашим судом.

ДАВИДОВИЋ

Биће задовољан честити пашо. Кнез Милош моли Бога, да поживи Султана, његову милост и његову правду!

ХУСЕИН

Машалах!

(З А В Е С А П А Д А)

IX Слика

II ПОЈАВА

СВАДБА И СВРШЕТАК

Поп Марко, Јованча, Милосав, Јаћим, Стојан, Марија, Милана, Магдалена, Петрија Јовановић, Браљинац, Киселица и народ обојег пола. Марија и Милана у венчаном руву. На сред дворишта сто застрвен белом простирком. На столу у калајлији освећена водица, босиљак Еванђеље и Крст. Пред столом три Свештеника у среди поп Марко, у одежама од белог платна ишарене црвеним крстовима. —Кад се завеса дигне пева се: „ВОЗБРАНИЈЕ”. Сви гололави кад отпевају три стиха.

ПОП МАРКО

Боже ти ведриш и облачиш, ти управљаш целом васионом, ти враћаш слободу потиштеном народу, ти си нас својим милостивим оком погледао, и ослободио, од наших угњетача и силника. Молимо ти се велики Боже: да милостиво погледаш на нас, на свој српски много нападени народ.

СВИ

Амин!

ПОП МАРКО

Дај му снаге и слоге да победи своје угњетаче и непријатеље.

СВИ

Амин!

ПОП МАРКО

Дај нам, Боже, да се сви ми Срби искупимо у једну, нераздељиву, јану и сложну Српску државу, која ће свакој сили сваком нашем врагу одолети.

СВИ

Амин!

ПОП МАРКО

(Скида одежду а то исто чине и она друга двојица, те их дају најближим, до себе)

А сад браћо, јесмо ли сви на онупу?

ЈАЋИМ

Што је год могло да стане народа у ово наше двориште, ушло је; а што није могло, оно је остало напољу, па се весели и пева.

ПОП МАРКО

Тако и треба, јер се данас слави по целој Србији дан победе српског народа над Турцима; нема више нико да се боји, да ће му Турчин насрнути на кућу. А сад слушајте сви шта нам пише наш господар Књаз Милош. *(Сви се приближе поп Марко развије акт и чита:)*

Од данас, браћо, по вољи божијој и милошћу Султановом, ја сам вам једини господар и заштитник. Хатишерифом Султана Махмуда II, наређује се: да се сви Турци имају иселити из нахија: Крајинске, Гргусовачке, Крушевачке, Алексиначке, Црноречке и Ћупријске и да се сједине са Шумадијом; све власти прелазе у моје руке и ја ћу вам поставити капетане и главаре. За кратко време, Србија ће бити чиста од Турака. Поздрав моме доброме и верноме народу у новим нахијама и желим му од господ Бога, здравље, срећу и свако добро! — Живео Кнез Милош.

СВИ

Живео господар!

ЈОВАНЧА

Веселимо се браћо и радујмо се!

ПОП МАРКО

Бог је милостив па ће нас умудрити да будемо у сваком послу сложни. Слога браћо моја спасава кућу, породицу, народе. Ми за ово наше ослобођење имамо да захвалимо слози. Будимо и даље сложни, будимо пријатељи један другоме, и никад не радимо на штету нас самих, на штету српског народа. Као што је радио Милунко Чанелиза.

ЈОВАНОВИЋ

Јест био је отпадник, али ће он добити што је заслужио. Ено погледајте како Милунка гоне амо везана. Ко чини зло, нек се добру не нада.

III ПОЈАВА

Карабаш са Милунком и пређашњи.

ПОП МАРКО

А где ти Карабашу, ухвати Милунка?

КАРАБАШ

Баш кад пођох Гојновићима сретнем гомилу људи, где гоне везана човека. Запитах их куд га гоне, а они ми рекоше, овамо, те ти га ја с' њима заједно догоних овамо. Ми смо одавно запазили да је застриано, али ко смеде од Турака који га брањаху.

КИСЕЛИЦА

Полако те! ... Нема сад више Турака, који ће га братити. Него треба тамо у крај села о крушку, па нека мало поигра о грани, да се хрђе узму у памет.

БРАЉИНАЦ

Неваљали људи никад не пролазе добро. Кад тад сустигне их што су заслужили. *(Киселици)* Како рече ... Хоћемо ли с' њиме попе тихо и понајлак.

КИСЕЛИЦА

Кад је хуља о грану, онда без оклевања ... одмах!

ПОП МАРКО

Нека Милунка одведу у апс, па ће му се већ судити за његова неваљалства и издајничка дела. Има за сваког суда, па и за уходе! Водите га!

ПОП МАРКО

А сад браћо, веселимо се! Турке смо истерали, Марију и Милану од Турака отели, родитељи стекли наше добре и ваљане зетове, а девојке за ким су одавно жуделе, а ми опет у Јованчету и Милисаву добре пријатеље. Ништа нам не остаје, него да се веселимо, црква је дала свога благослова, па шта ћемо више? Само наша браћа Гојновићи, нешто нам се ућутали. Уместо да нас служе хладним вином, да га пијемо у здравље младе-

наца, они ето баш стали, па стоје. Е — не иде то тако, браћо; је л' те да не иде?!

ЈАЋИМ

Не брини се, оче Марко; све је готово. Само се чека на тебе.

ПОП МАРКО

Ако се чека на мене, ја готов, ко запета пушна.

БРАЉИНАЦ

Ко није готов — на чашу...

КИСЕЛИЦА

Полако те...

ЈАЋИМ

Нема ту полако те... Дела децо, славине у бачве, па точите! Живо!

(точи се вино, пију)

ПОП МАРКО

У здравље нашег новог господара Кнеза Милоша! Да Бог да њему и целом српству здравља, слоге, славе и величине, па да се под њим цело српство уједини.

СВИ

Живео!

ПОП МАРКО

Јаћиме и Стојане, у ваше здравље, нек вам милостиви Бог подари дуг и срећан живот. Дабогда, дочекали сваку радост од своје деце и својих унучића!

СВИ

Живели!

ПОП МАРКО

А сад хватајмо се у коло. Ја ћу са Смиљаном да поведем коло. Да видиш зијана над поп коло поведе.

СМИЉАНА

Зар баш са мнош, оче Марко. Бре, ако чује Владина?

БРАЉИНАЦ

Поп Марко је у Мозгову владина.

ПОП МАРКО

Да је Владина овде и он би заиграо. Кад си дочекала да унукe удајеш. Бога ми се подмладила. Сад си сигурна да ћеш живети.

ПЕТРИЈА

До прве смрти. Кад ја и ти поскочимо, имаће ова омладина шта да види.

КИСЕЛИЦА

Полако, попе ... полако те.

ПОП МАРКО

Не бој се, све црквенски по тропару.
(сви се смеју и хватају се у коло и певају)

ПОП МАРКО

У име Бога, у час добар!
Сватови се искупише.
И дивно се искитише,
Вране коње оседлаше,
Самур напе накривише,
Брзе коње заиграше,
Уз ђевојке одиграше.

*(Сви то исто певају и играју, а затим коло стане
и пева се горња песма)*

(З А В Е С А П А Д А)

К Р А Ј

Писанъ П. Булковитъ.

Lehnhardt gest: Pisch.

МИЛОШЪ ОБРЕНОВИЧЪ

КНИМЪ СЕРБСКИЙ.

ПОГОВОР

КАКО СУ МАРИЈА И МИЛАНА ПОСТАЛЕ ЈУРМУСА И ФАТИМА И ОБРАТНО

Драма Тодора Пинтеровића *Јурмуса и Фатима* уствари је, уопштено говорећи, драматизација истоимене приповетке Милана Ђ. Милићевића. За писца комада, за сада, само знамо да је био благајник Народног позоришта у Београду. На једном спису из 1891. који је у ствари извештај о правилима за пензиони фонд, поред имена главног благајника Петра Станојевића стоји име и презиме, аутора драматизације која је пред нама — Тодора Пинтеровића, благајника.¹ У капиталном делу о српској позоришној историји професор Боривоје С. Стојковић сматра да су постојала двојица позориштанаца: Тодор-Тоша Пинтеровић, глумац и Т. П. писац драма.² Први је по Б. С. Стојковићу путујући глумац у дружини Јована Кнежевића са Ђуром Рајковићем, будућим редитељем *Јурмусе и Фатиме*, а други аутор чија је позоришна игра пред нама. После анализе, нема доступних докумената, снлони смо да тврдимо да је реч о једној те истој личности. Дакле, драмски писац Т. Пинтеровић пре него што је постао благај-

¹ Архив Србије, МПС, Ф VI — 120/94.

² Боривоје С. Стојковић *Историја српског позоришта* Театрон 11—12, МУПС, Београд; 1978. стр. 123.

ник у позоришту и пре него што је почео да пише за театар — био је путујући глумац. О писцу приповести *Јурмуса и Фатима*³ у којој се описује отмица две Српкиње, књижевнику, историчару, фолклористи, преводиоцу и академику Милану Ђ. Млићевићу (1831—1908) зна се, наравно, знатно више и то је мање више познато, обрађено и скоро све објављено. Приповедач је своју сторију о Марији и Милани, алиас Јурмуси и Фатими посветио Ђури Даничићу (1825—1882), који је тада живео у Загребу, и свом пријатељу поручио, „усред одморна без одмора, усред починка без покоја“.⁴

Прво извођење ове драме збило се у Народном позоришту у Београду 2. маја 1892. године, нада је вероватно Тодор Пинтеровић још био службеник куће на Тргу. Већ у септембру 1893. о Пинтеровићу новине пишу као „пређашњем благајнику“.⁵ Музику за комад је написао, Словенац који је компоновао српску химну — Даворин Јенко (1835—1914), а редитељ је био глумац Ђура Рајковић (1837—1902). Подела улога није нам доступна, јер је временом загуљена. Представа је била веома популарна, за оно време дуго играна, добро посећена, скоро увек дупке пуна.⁶

Драма *Јурмуса и Фатима* играна је и у нишком позоришту „Синђелић“. На првој страници рукописа, чије је преписивање завршено у Београду 1. новембра, а премијера у Нишу изведена 30. децембра 1892. — пише да је драму *израдија* Тодор Пинтеровић. Текст се чува у архиву рукописних дела Музеја позоришне уметности Србије и по њему је шатмпан у трећем колу *Драмске баштине*. У Музеј је дошао посредством Соколског друштва из Будве које га је играло 1936. године.

Лист „Браник“ доноси да је глумац и вођа путујуће дружине Фотија Иличић (1846—1911) године 1897. напи-

³ М. Ђ. Милићевић *Јурмуса и Фатима* Државна штампарија, Београд 1879, стр. 1—104. (чува се у завичајном одељењу Библиотеке града Београда бр. инвентара 111023)

⁴ исто

⁵ Чед. А. Ностић *Одјаци и прикази „Босанска вила“*, Сарајево, бр. 21; 15. 9. 1893. стр. 326—327.

⁶ Милован Ђ. Глишић *Репертоар и приходи Народног позоришта у Београду 1869—1894*, рукопис у МУПС-у; инвентар, бр. 19803.

сао драму *Марија и Милена или Јурмуса и Фатима* према истоименој приповеци М. Ђ. Милићевића.⁷ А Боровоје С. Стојковић је у дилеми да ли је „можда то прерада Пинтеровићевог комада или сасвим нова драматизација“.⁸ Др Зоран Т. Јовановић класификује ово наводно Иличићево дело као „прерађена и по туђој грађи написано дело“ и проналази да ова драматизација има „девет слика“ и да је рађена према причи М. Ђ. М.⁹ Како старија Пинтеровићева драматизација има такође девет слика, са сигурношћу се може тврдити да је Фотија Иличић само штриховао или у најбољем случају адаптирао „благјаникову“ оригиналну драматизацију. Тешко је веровати тези да је реч о Иличићевој драматизацији, онда она сигурно не би имала ни више, ни мање, него — девет слика. Његово ауторство се огледа у преименовању Пинтеровићеве позоришне игре у *Марија и Милена*, што као наслов више одговара драмском материјалу. Све до проналаска неког поузданијег доказа остаће отворено питање: да ли је, поред Пинтеровићеве драматизације, постојала још нека по тим мотивима? Наше је мишљење, са доста разлога, да није.

Радња комада се одиграва како је на литерарном предлошку Милан Ђ. Милићевић назначио у време ослобађања *шест округа* од Турака од 1832. до 1834. године. Место радње се из сцене у сцему мења, али драма се понајвише догађа у селу Мозгову покрај Алексинца, одакле су Марија и Милена и цела фамилија Гојковића и њихов пријатељи. Приликом писања приче о отмици, која је потом пресудно одиграла улогу за припајање матици Србији шест нахија, Милићевић се користио причама о Кнезу Милошу, које је штампао у загребачкој „Типографији“¹⁰.

⁷ Аноним *Листак „Браник“*, бр. 53; 25. мај 1897. стр. 1.

⁸ Боровоје С. Стојковић *Историја српског позоришта* Театрон 20—22, Музеј позоришне уметности Србије, 1978. стр. 522.

⁹ Др Зоран Т. Јовановић *Репертоарске одлине путујућег позоришта Фотија Иличића*. „Путујуће позоришне дружине у Срба до 1944. године“ МУПС, Београд; 1993. стр. 125—129.

¹⁰ *Кнез Милош у причама*, 285 прича са 50 слика, сакупио Милан Ђ. Милићевић; Народно дело института за национални публицитет, Београд; штампа „Типографија“, Загреб, без године.

Своје дело драматичар означава као историјску позоришну игру с певањем. Веома је индикативна одредница у поднаслову драме „по припове(т)ци“, на основу чега се види да је Пинтеровић знао да не пише ни адаптацију, ни драматизацију, ни драму по мотивима литерарног предлошка, већ *позоришну игру по...* Упоређивањем оригиналне приповетке из 1879. са садржајем драматизације може се слободно рећи да је Пинтеровић преузео само причу, мотиве и личности, док је дијалог у потпуности његов. Чак и оно мало дијалога, који се налази у новели, драматизатор није преузимао изравно, већ је сам конструисао ситуације и исписивао реплике. Књижевни историчари који се посебно баве делом приповедача Милићевића пронашли су забелешку да он није био нарочито задовољан Пинтеровићевим писанијама, али то је вечни сукоб писца и његовог драматизатора, који само у ретким случајевима има срећан крај.

У свом магистарском роду мр Зоран Д. Ђорђевић, у коме се бави Милићевићевим приповедачким радом, замера писцу што се у „*Јурмуси и Фатими*, где су се по природи ствари очекивали српско-турски судари, не налазе описи борби“.¹¹ Притом магистрант темељно и систематично свуда Јурмусу прекрштава у Јурмуса као да је Марија постала евнух.

Година 1892. у београдском позоришном животу протекла је у знаку *Ђида* Јанка Веселиновића тако да су остале представе, међу њима и *Јурмуса*, лошије прошле код критике, нарочито када су обављане упоредне анализе позоришне сезоне. Тако је критичар београдске „Србије“ под псеудонимом *Damon* оштро и цинично забележио: „*Јурмуса и Фатима* су такође слика из народног живота, али без добрих страна које се с мало добре воље могу запазити на *Ђиди*. Ако је истина што Јанко (Веселиновић) тврди, да је Брзаново што год има лепога у *Ђиди* — онда је тај *Ђидо* у Јанковој редакцији, и док (Драгомир) Брзак није метнуо на њега своју мађионичарску руку (ону руку коју никад не меће на своја дела)

¹¹ Мр Зоран Д. Ђорђевић *Свесна приповетка Милана Ђ. Милићевића* БИГЗ, Београд, 1971, стр. 29.

морао изгледати као *Јурмуса и Фатима*".¹² Тако успут и тако узгредно. Сличних примера има више.

Без сумње да је поред сценских вредности, које су несумњиве, Пинтеровићева позоришна игра *Јурмуса и Фатима* одиграла велику социјално-психолошку улогу у буђењу и утемељивању националне свести код српског народа Деветнаестог века, која бива тако усахла и посустала на крају овог столећа. Зато ово подсећање на слабо српско позоришно-историјско памћење, делује као мелем на наше вековне ране.

ДУШАН Ч. ЈОВАНОВИЋ

¹² Датоу *На крају позоришне године* „Србија“, бр. 3; 9. јун 1892. стр. 2—3.

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

- АМАН — (тур.) милост, опроштај; забога
АРСЛАН — (тур.) лав
БЕНЕЋЕ — (тур.) бенави се
БЕШЛУК — (тур.) стари сребрни турски новац од пет гроша
ДЕГЕНЕК — (тур.) ударац батином по табанима
ДИН — (тур.) вера
ДИШЕР — (тур.) ван, напоље
ЕПИТРАХИЉ — део одеће православних свештеника у облику дуге широке траке која виси спреда о врату и која се ставља за време вршења обреда
ЂАУР — (ар.) назив који муслимани дају ономе који не припада муслиманској вери, неверник, хришћанин
ЂЕНЕ-ЂЕНЕ — (тур.) још-још, још које како
ЂЎВЕГИЈА — (тур.) заручник, вереник
ЗИЈАН — онај који ништа не ради већ зија унаоколо
ЗОРЛИ — (тур.) — силно, силовито, жестоко
ИЧ — (тур.) ништа
ЈАВАШ — (тур.) полако, лакше, без журбе
ЈАНИЈА — врста јела од меса са различитом зелени
КАПУЋЕХАЈА — страни дипломатски представник у некадашњој Турској
КАЛАУЗ — (тур.) путовођа; онај који за другога купује стону; крива гвоздена шипка за отварање браве место кључем

КАРАБАШ — (тур.) сасвим црн
КИЈАМЕТ — (тур.) судњи дан, смак света
КОВА — кофа
КОЦА (БАША) — (тур.) сеоски кнез
КСМЕТ — (тур.) судба
МАШТРАФА — (тур.) повећа чаша са дршком
МУКАЈЕТ — (тур.) водити рачуна о нечему, марити
НАРГИЛЕ — (перс. тур.) источњачки прибор за пушење,
у којем дим пролази кроз воду, хладећи се
НУТО! — види-види, гле
ОТОЈИЧ — мало пре
ПАНИЦА — земљана посуда из које се једе
ПЕКИ — (тур.) добро
ПОНАЈЛАК — полако
ПОПУЗЉИВ — клизав
РАХАТЛИ — (тур.) спокојно
СВЕЧАНИК — полако
СЕРБЕЗ — (тур.) без страха, слободно, без бриге
СОФРА — (тур.) низак округли сто за којим се јело седећи
на душецима
СУГРЕБ — место где су пас, мачна или лисица разгребали
земљу за које сујеверне особе верују да доноси неку
ножну болест ако се нагази на њега
УЗЈАЗБИТИ — узјахати
ЧИКАРМА — (тур.) подвала
ША(Х)ИН — (тур.) соко нарочито трениран за лов

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

До сада објављено:

Књига 1

Јоаким Вујић
ШНАЈДЕРСКИ КАЛФА
(1960)

Књига 2

Бранислав Нушић
ИЗА БОЖЈИХ ЛЕЋА
(1964)

Књига 3

Бранислав Ђ. Нушић
NE DÉSESPÉREZ JAMAIS!
НЕ ОЧАЈАВАЈТЕ НИКАД!
(1989)

Књига 4

Бранислав Ђ. Нушић
ПРЕДГОВОР
(1992)

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ПРВО КОЛО

Књига 1

Панта С. Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Књига 2

Милун Т. Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
БОГОМИЛИ

Књига 4

Илија Вунићевић
ЛЕГА БУЛА

Књига 5

Живко М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОЋИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Ђурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1

Мита Поповић
НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2

Жарко Лазаревић
САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3

Жарко Лазаревић
УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4

Жарко Лазаревић
КРОЗ ШИБУ

Књига 5

Тодор Пинтеровић
ЈУРМУСА И ФАТИМА

СІП — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1-2

ПИНТЕРОВИЋ, Тодор

Јурмуса и Фатима: историјска позоришна игра у четири чина и девет слика с' певањем: према приповеци М. Ђ. Милићевића „Јурмуса и Фатима” (Тодор Пинтеровић; [уредник и приређивач Душан Ч. Јовановић]. — Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1996 (Београд: Србоштампа). — 84 стр.; 17 ил. — (Библиотека Драмска баштина; коло 3, књ. 5)

Тираж 500. — Стр. 73—77: Како су Марија и Милана постале Јурмуса и Фатима и обратно / Душан Ч. Јовановић. — Речник мање познатих речи: стр. 78—79.

ИД = 48947724

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1

Мита Поповић
НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2

Жарко Лазаревић
САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3

Жарко Лазаревић
УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4

Жарко Лазаревић
КРОЗ ШИБУ

Књига 5

Тодор Пинтеровић
ЈУРМУСА И ФАТИМА